

Global crisis and enterprise sector

Globálna kríza a podniková sféra

Peter Staněk ¹

Abstract

The Global Crisis and your Influence in Situation Enterprise in EU and USA. The Problem off Global Consumption in EU, USA, China. Financing off Enterprise in the Last and Future. The Changing in Budgetary Policy and the Supporting off Enterprise. The Price off Energies and Influence on Competitive in EU, USA, Asian. Public Consumption and Budgetary Policy in the Future. The Dept Crisis in EU and the Future of Supporting Small and Medium Enterprise. How long in the Future is the Influence off the Dept Crisis.

Key words

Global crisis, enterprises environment, financing and new strategy enterprise banking sector and future financing enterprise. Small and medium enterprise and banking sectors.

JEL Classification: G01, G100

Vývoj po roku 2008 viedol nielen k turbulenciám na finančných trhoch, ale aj k zásadným zmenám v rámci ekonomickej situácie väčšiny krajín. Ukázali sa problémy nielen s deficitnosťou hospodárenia jednotlivých štátov, ale aj so zadlžením obyvateľstva, podnikov, bánk a samotného štátu. Problémy, ktoré postupne gradovali, keď došlo k prenosu dôsledkov z hypotekárnej krízy na krízu bankového sektora, následne na krízu podnikateľského sektora, problémy so splácaním úverov obyvateľstvu, a takisto vlastná dlhová kríza jednotlivých krajín postupne odkrývali zásadné problémy, ktoré hospodárska politika, ani hospodárska prax doteraz nechceli reflektovať. Takisto v súčasnosti, keď sme svedkami pokusov o riešenie dlhovej krízy na úrovni jednotlivých krajín Európskej únie i Spojených štátov amerických, znova sa obchádza primárna príčina, ktorá viedla k samotnej hospodárskej kríze. Môžeme konštatovať, že vytvorenie Európskeho fondu finančnej stability a prijatie Paktu euro plus na podporu konkurencieschopnosti, čo bolo prijaté predovšetkým pod tlakom Francúzska a Nemecka, malo byť odpoveďou na zásadné výzvy a problémy, ktoré určila a obnažila hospodárska kríza. Dnes čoraz nástojčivejšie vystupuje do popredia problém dlhovej krízy.

Pozrime sa na niektoré základné súvislosti, ktoré vyplývajú zo samotnej krízy. Ak hlavným problémom dlhovej krízy sa stala neefektívna činnosť verejného sektora, vedúca k zadlžovaniu jednotlivých krajín, ak problémy príjmovej polarizácie obyvateľstva viedli k zásadným rozporom vnútri globálnej i národnej spotreby, ak sa podniková sféra financovala predovšetkým emisiami podnikových dlhopisov, ktorých reálna návratnosť nebola možná v termínoch, ktoré boli sľubované, a ak finančný sektor expandoval sám osebe, odtrhnuto od reálneho vývoja vlastnej národnej aj globálnej ekonomiky, logickým dôsledkom týchto zásadných asymetrií a disparít muselo byť postupné hromadenie vnútorného napätia v architektúre globálnej i národných ekonomík.

¹ Doc. Ing. Peter Staněk, CSc., hosťujúci profesor, Ekonomický ústav SAV/Institute of Economic Research SAS, Bratislava; Šancová 56, 811 05 Bratislava, e-mail: peter.stanek@savba.sk

To sa ukázalo ako výrazný nárast krehkosti, neudržateľnosti hospodárskeho rastu a v konečnom dôsledku sa to premietlo do rozsiahlej globálnej hospodárskej recesie, dnes všeobecne uznávanej ako najväčšia od recesie v 30. rokoch dvadsiateho storočia. Možno teda hovoriť, že ide o niekoľko príčin a ich vyriešenie nebude stačiť na vyriešenie dlhovej krízy. *Nadmerná príjmová polarizácia obyvateľstva, koncentrácia bohatstva v rukách úzkej skupiny (hovoríme o 3 – 5 % populácie), postupný pokles príjmov, a sčasti rozpad strednej triedy vytvárajú prvý globálny rámec problémov so spotrebou.*

Ak však prijmeme v rámci opatrení rozpočtovej zodpovednosti opatrenia, ktoré budú znamenať významný vplyv predovšetkým na kategóriu strednej triedy, je zrejmé, že tým dôjde s časovým posunom znova k návratu krízových javov hlavne vo väzbe na globálnu spotrebu. Upozorňujeme na to preto, lebo všetky vlády, ktoré postupne prijímajú ozdravné opatrenia v oblasti verejného sektora alebo rozpočtovej politiky, priznávajú, že ťažisko opatrení má zaplatiť stredná trieda. Ale táto stredná trieda je ohrozená vlastným vývojom príjmovej situácie a aj ona patrí k hlavným nositeľom úverovej zadlženosti. Najväčší rozsah úverov nebrali nízkopríjmové skupiny, ale predovšetkým skupina strednej triedy, ktorá jednak dúfala v trvalý rast príjmov, jednak bola presvedčovaná vládami o tom, že kontinuálny rast príjmov bude, aspoň virtuálne, pokračovať.

Ak prevažná väčšina financií pochádza z medzibankového trhu a dnes už nie z úspor obyvateľstva alebo podnikovej sféry, znamená to, že akákoľvek obnova alebo expanzia bankovej sféry je priamo či nepriamo spojená s novými skupinami investorov, ktorí dodávajú likviditu na medzibankový trh. Nechceme hovoriť o identite týchto investorov, a dokonca nechceme hovoriť ani o skutočnosti, že hlavná časť príjmov sa dnes čerpá z medzibankového trhu. Ďalší problém, ktorý sa tu objavuje, je skutočnosť, že podniková sféra sa z hľadiska úverovania orientuje hlavne dvoma smermi:

- Malé a stredné firmy sú priamo závislé od bankovej sféry a pokračujú v stratégii bankových úverov (vidíme to v jednotlivých členských štátoch v EÚ i v USA).
- Veľké transnacionálne korporácie, ale aj veľké národné korporácie financujú svoju expanziu aj výrobou emitovaním podnikových dlhopisov. Tieto dlhopisy sa realizujú na kapitálových trhoch a mnohokrát, i vďaka pákovému efektu, prispievajú k nafukovaniu kapitálových trhov.

Nesmieme zabudnúť na skutočnosť, že vďaka opatreniam americkej vlády po krachu veľkých korporácií (Enron, WorldCom) sa sprísnila pravidlá emitovania podnikových dlhopisov a došlo k výraznému presunu väčšiny emisií z newyorskej burzy na frankfurtskú alebo londýnsku burzu. Okrem toho veľkú časť emisií týchto podnikových dlhopisov predstavujú emisie hlavne energetických firiem, automobilového priemyslu a niektorých farmaceutických firiem. Ostatné druhy priemyselných odvetví sa dnes z hľadiska veľkých rozsiahlych emisií podnikových dlhopisov neobjavujú.

Zároveň s tým však upozorňujeme na skutočnosť, že zadlženie bankového sektora je vnútorne značne rozporné. Na jednej strane banky investovali do nákupov cenných papierov jednotlivých krajín, ktoré sa dnes ukazujú ako toxické (to je napríklad aj prípad írskych bánk, ktoré nakúpili štátne dlhopisy krajín, ako je Island, Maďarsko a pod.). Na druhej strane ale treba priznať, že tieto banky majú zároveň pomerne veľké oprávky a rezervy. Okrem toho, požičanie finančných zdrojov americkým bankám v čase hypotekárnej expanzie znamenalo síce významné zhodnotenie pôžičiek, avšak súčasne znamenalo, že ak sa tieto peniaze nevrátia, likvidita európskych bánk je značne ohrozená.

Dnes sa túto likviditu pokúšame obnoviť buď prostredníctvom Európskeho stabilizačného mechanizmu od roku 2013, alebo súčasného fondu tým, že sanujeme časť dlhopisov štátov, ktoré vlastní bankový sektor. Avšak treba povedať, že aj samotná situácia bankového sektora je veľmi rozdielna. Kľúčovými vlastníckmi štátnych dlhopisov problémových krajín sú

predovšetkým nemecké, anglické, francúzske banky. Fond stability však zabezpečuje, že na sanovanie kľúčových bánk z týchto troch krajín sa skladajú všetky členské štáty eurozóny. Je zrejmé, že pokiaľ by došlo k väčším problémom tohto bankového sektora, museli by na ne prispieť hlavne národné vlády. Dnes sa však riziko morálneho hazardu a de facto sanovania bankovej sféry rozkladá na všetky členské štáty EÚ.

Nejde len o to, že vzniká kontradiktórny vzťah medzi nutnosťou rozpočtových škrtov a nutnosťou prispievať do fondu, ale zároveň je to aj rozpornosť vo vzťahu medzi bankovou sférou a podnikovou sférou a obyvateľstvom v daných krajinách. Z tohto hľadiska možno hovoriť, že kým americká vláda sanovala banky v období 2008 – 2009, dnes sa vytvára zdanie, že je nutné sanovať európske banky aj v období 2011 a 2012. Je však veľmi otáznne, či je situácia bankového sektora skutočne taká ohrozená, že je nevyhnutné vytvárať záchranný fond a dlhodobo vytvárať fond, ktorý by zásadným spôsobom garantoval finančnú stabilitu. Upozorňujeme na to preto, lebo vytvorenie štyroch finančných kontrolných inštitúcií, ktoré by mali fungovať v rámci Európskeho fondu finančnej stability, bude vytvárať ďalšie následné problémy politického vplyvu, finančného zabezpečenia týchto inštitúcií a reálnej miery vplyvu na vývoj finančného a bankového sektora.

V súčasnosti sa hlavným problémom zdanlivo stáva dlhová kríza. Ide o Portugalsko, Španielsko, Írsko, Grécko a Belgicko, hovorí sa už aj o Taliansku. Tieto krajiny nie sú schopné splácať svoje dlhy a ukazuje sa naliehavosť pokračovať nielen v Európskom fonde záchrany, ale trvalo po roku 2013 aj v Európskom fonde finančnej stability. Finančné zdroje použité v týchto fondoch už nebudú predstavovať 200, 400 či 600 mld. eur, ale už sú to sumy nad 700 – 750 mld. eur (niektoré úvahy dokonca hovoria, že to bude zhruba 1,5 bil. eur sanačných zdrojov). Otázka však znie: dostali sa jednotlivé problémové krajiny do svojich problémov z rovnakej príčiny? Sú v jednotlivých krajinách odlišné príčiny výraznej zadlženosti? A možno tieto diferencované príčiny výraznej zadlženosti riešiť jednou sústavou štátnych garancií alebo systémom Európskeho fondu finančnej stability?

Predstavy niektorých skupín, že na zvýšenie konkurencieschopnosti stačí zníženie odvodov alebo daní, sú v súčasnosti výslovne problematické. Musíme si uvedomiť, že z hľadiska ceny nákladov (napr. živej práce) na výrobu sa nebudeme môcť dlhodobo konkurenčne porovnávať napríklad s nákladmi v Číne. Znamená to teda, že pokus riešiť zvýšenie konkurencieschopnosti znížením nákladov na prácu – či už znížením odvodov alebo zmrazením miezd – nepovedie k zvýšeniu konkurenčnej spôsobilosti produkcie v rámci svetových trhov.

Druhá stránka súvisí s tým, že vlastná podpora zamestnanosti a snaha riešiť zamestnanosť bude kontradiktórna vo väzbe na princíp konkurencieschopnosti. Mali by sme tlačiť podnikovú sféru predovšetkým k tomu, aby zásadným spôsobom inovovala nielen produkty, ale aj technické vybavenie. Technické prebrojenie podnikovej sféry ale vyžaduje značné investície, no aj výrazné zníženie potreby práce. Dôsledkom týchto procesov je potom celkové zníženie potreby práce v národnej ekonomike so všetkými efektmi, ktoré z toho vyplývajú. Pretože v skutočnosti nevieme zistiť, stanoviť, ani odhadnúť možný nárast pracovných miest v iných oblastiach (výskumu, vývoja, služieb a pod.), nemôžeme dosiahnuť reálne zvýšenie zamestnanosti. A pokiaľ bude pokračovať systém priameho dotovania vytváraných pracovných miest prostredníctvom príspevkov na pracovné miesto, investičný stimul a pod., znova to naráža na zásadný vnútorný rozpor z hľadiska daností národného rozpočtu a treba povedať, že len štátneho rozpočtu, pretože municipality vzhľadom na svoju finančnú krehkosť a nestabilitu nebudú schopné prispievať na tvorbu pracovných miest.

Posilnenie fiškálnej udržateľnosti znamená riešenie zadlženosti všetkých častí verejného sektora, t. j. zásadné zefektívnenie *štátnej správy*, *regionálnej samosprávy*, zefektívnenie systému *zdravotníctva*, *penzijných reforiem* a celkového zefektívnenia verejného sektora. Ale

zatiaľ nebadáme zásadné reformy, ktoré by ovplyvnili celkovú nákladovosť týchto štyroch kľúčových blokov verejného sektora. Skôr badáme kozmetické úpravy realizované v jednotlivých krajinách.

Väčšina reforiem je konštruovaná tak, že vychádza z tzv. priemerných hodnôt, či už z hľadiska príjmu v parite kúpnej sily alebo z hľadiska priemernej mzdy, priemerného dôchodku a pod. V skutočnosti práve vďaka obrovským asymetrickým posunom bohatstva vnútri spoločnosti došlo k výraznému vychýleniu rovnováhy v príjmoch spoločnosti. Logickým dôsledkom vychýlenia tejto rovnováhy je skutočnosť, že extrémne narástla skupina ľudí, ktorí sú v spodnej príjmovej hranici. A títo ľudia nebudú schopní priplatiť si ani v rámci zdravotníctva, ani v rámci penzijných systémov, ani v rámci preberania tzv. osobnej zodpovednosti za svoj život. To znamená, dostávame sa do zásadného rozporu medzi štruktúrou a reálnou úrovňou príjmov väčšiny populácie, tým, čo chceme ušetriť tzv. zefektívnením verejného sektora, a tým, čo to bude znamenať pre vývoj domácej spotreby.

Pritom teraz nehovoríme len o spotrebe priamych materiálnych statkov alebo výrobkov, ale hovoríme aj o dlhodobej globálnej spotrebe spojenej napríklad so šetrením na budúci dôchodok či spoluúčasťou v rámci zdravotníctva. Samotná fiškálna udržateľnosť sa takto pri tradičnom klasickom uvažovaní dostáva do zásadného rozporu. Mnohí teoretici na to reagujú tvrdením, že ak dôjde k zníženiu daní, zvýši sa celkový rozsah výberu. Bohužiaľ, táto téza platila v čase relatívne uzavretých národných ekonomík, keď skutočne dochádzalo k priamym väzbám medzi vývojom zamestnanosti, produktivity, exportu či vytvoreného hrubého produktu v rámci národnej ekonomiky. V súčasnosti, a to väčšina teoretikov nechce priznať, prevažná väčšina krajín závisí od činnosti niekoľkých stoviek kľúčových transnacionálnych firiem. Tieto kľúčové firmy vytvárajú rozhodujúcu časť exportu, zisku atď., ale uskutočňujú vnútorné finančné transfery, t. j. priama, jednoduchá väzba medzi poklesom daní a zvýšením výnosnosti pre štátny rozpočet nefunguje. Okrem toho, časť firiem aj domáceho pôvodu začína hľadať únikové cesty, aby napriek zvýšenému zisku neplatili vyššie dane. Prejavuje sa to nielen stratégiou prenosu zdaňovacieho miesta do daňových rajov, ale sú to aj ďalšie, mnohé veľmi sofistikované spôsoby, ako sa vyhýbať plateniu daní, odvodov a pod.

Musíme takisto upozorniť aj na niekoľko ďalších, vnútorne rozporných skutočností. Podporujeme zamestnanosť, ale na druhej strane stále rýchlejšie a vo väčšej miere sa prejavuje skutočnosť, že firmy požadujú flexibilitu v zamestnávaní. Neznamená to spružnenie Zákonníka práce, ale znamená to, že sa výrazným spôsobom zvyšuje podiel ľudí, ktorých zamestnávanie zabezpečujú agentúry (pracovné agentúry), zvyšuje sa podiel živnostníkov v celkovej štruktúre zamestnanosti a zväčšuje sa podiel ľudí, ktorí sú prijímaní na dobu určitú s tým, že sa skracuje dĺžka intervalu, po ktorú sú prijatí.

Samozrejme, z hľadiska firiem, osobitne v takej nestabilnej situácii, ako je súčasná, sa nemožno diviť, že firmy sa pokúšajú na globálnu nestabilitu reagovať pružnosťou v zamestnávaní. To znamená, že na jednej strane si poisťujú pracovníkov, na druhej strane, ak nie sú pozitívne podmienky, týchto pracovníkov zase na čas uvoľňujú. Logickým dôsledkom tohto vývoja je nielen zmrazenie miezd, ale aj z dlhodobého hľadiska reálny pokles celkového objemu príjmov tvoreného pracovnými príjmami. To potom ovplyvní, že samotní ľudia, ktorých príjmy nie sú stabilné, nebudú inklinovať k rozsiahlejším spotrebným nákupom, nákupom tovarov dlhodobej spotreby, ale budú opatrní aj z hľadiska iných druhov výdavkov, ako je otázka individuálnej dopravy a pod. A to v konečnom dôsledku bude znamenať zníženie celkovej výťažnosti dane z pridanej hodnoty, spotrebných daní, dane z pohonných palív a pod.

Niektoré faktory, ktoré viedli k nadmernému dlhovému zaťaženiu, napríklad otázka nákladov na zdravotníctvo, na penzijné systémy či penzijné reformy, budú pôsobiť dlhodobo. Ide o faktory, ktorých reálna miera vplyvu na fiškálnu udržateľnosť, ale aj na celkový vývoj

rozpočtov bude predstavovať desiatky rokov. Ak teda bude predstavovať desiatky rokov, vznikajú dve zásadné otázky:

- Aj keby sme sa odhodlali k zásadnej reforme, napríklad v *oblasti penzijných systémov*, vždy to vyžaduje prechodné obdobie (15 – 20 rokov). Väčšina reformátorov nechce pripustiť, že aj prechod na dvojpilierový alebo trojpilierový penzijný systém vzhľadom na mechanizmy ich fungovania vyžaduje minimálne dvadsaťročné prechodné obdobie (tzn. prejavuje sa to v dvadsaťročnej nutnosti sanovať deficit sociálnych systémov a v konečnom dôsledku to predstavuje trvalú záťaž štátneho rozpočtu i rozpočtov verejných).
- *Oblasť zdravotníctva* je ešte citlivejšia. Nielenže dochádza k zmene štruktúry výkonov poskytovaných zdravotníctvom, ale takisto nepopierateľný je fakt, že síce prichádzajú nové, omnoho dokonalejšie zdravotnícke technológie, avšak ich finančná náročnosť je neporovnateľne vyššia. Logickým dôsledkom takéhoto vývoja je potom trvalo narastajúci rozdiel medzi objemom zdrojov, ktorý sa vyberá, a celkovou potrebou zdrojov na celkovú prevádzku systému zdravotníctva.

Takúto zadlženosť, podobne ako zadlženosť štátnych rozpočtov, nemožno vyriešiť v krátkodobom horizonte. Ide o riešenie na desiatky rokov. To ale znamená, že úvaha o rýchlom dosiahnutí plnenia kritérií Paktu stability a rastu je buď kreatívnym formovaním účtovníctva (napr. nezapočítavaním niektorých druhov výdavkov), alebo je hrou pri započítavaní a nezapočítavaní určitých druhov výdavkov pri ročnom vykazovaní stavu štátneho rozpočtu alebo rozpočtu verejného sektora. Z tohto hľadiska úvahy o tom, že jednotlivé krajiny vyriešia problém dlhovej krízy do roku 2013 či 2014, musíme, žiaľ, odkázať do oblasti science fiction. A to sa týka aj veľkých krajín, ako je Nemecko a Francúzsko.

Jednotlivé body Paktu euro plus na podporu konkurencieschopnosti sa však ukazujú kontradiktórne nielen vo väzbe na oživenie krajín EÚ, ale predovšetkým vzhľadom na snahu riešiť dlhovú krízu. Pokiaľ bude dochádzať k znižovaniu výdavkov štátneho rozpočtu, a zároveň budeme požadovať vyššiu spoluúčasť občanov, logickým dôsledkom bude výrazné obmedzenie domácej spotreby vo väčšine krajín, narastanie problémov domáceho živnostenského sektora a domácich malých a stredných firiem.

Pokiaľ tieto malé a stredné firmy nenájdu dostatočný odbyt, dostanú sa do ďalšej problémovej situácie, pretože budú reagovať uvoľňovaním pracovníkov a prechodom na tzv. záchovný spôsob fungovania. Toto všetko ale zvýši závislosť jednotlivých krajín od exportu a znova musíme jednoznačne konštatovať, že kľúčovú časť exportu na úrovni 70 – 80 % určujú veľké transnacionálne korporácie, s ktorými si vlády nedokázali poradiť ani v predkrízovom období. Naopak, mnohé veľké transnacionálne korporácie sú také veľké, že podobne ako vlády sanovali banky, sanovali aj TNK tieto podniky. Ako vzor môžeme použiť ukážku sanácie troch kľúčových amerických automobiliek, alebo automobiliek v rámci krajín EÚ – tzv. šrotovným. Dôsledkom takéhoto vývoja je potom ďalšie prehĺbenie disparity nielen medzi tým, ako zabezpečiť fiškálnu udržateľnosť národných ekonomík, ale aj tým, ktoré časti ekonomických subjektov sú reálne schopné prispieť k udržaniu fiškálnej vyrovnanosti či k posilneniu finančnej stability.

Na tieto skutočnosti upozorňujeme preto, lebo väčšina plánov ozdravenia v rámci tzv. rozpočtového oživenia s týmito súvislosťami neráta. Predstava reformy je zatiaľ veľmi jednoduchá: znížime dane, znížime odvody a dosiahneme oživenie. Oživenie sa premietne do rastu zamestnanosti, zamestnanosť dovoľí oživiť živnostenský sektor a malé a stredné firmy domáceho pôvodu a hospodársky cyklus sa vráti do rastovej fázy.

Otázka harmonizácie podnikateľského prostredia v rámci celej EÚ nadobudla vo väzbe na krízu a jej dôsledky nový rozmer. V tomto ohľade má francúzsky návrh na zdanlivú harmonizáciu korporátnych daní racionálne jadro. Existujú analýzy, ktoré ukazujú, že

vzhľadom na skutočnosť, že v EÚ je 27 daňových systémov s odlišnými sadzbami a odlišnými výnimkami, firmy, ktoré operujú v rámci celej EÚ, prichádzajú zhruba o 3 – 4 % svojho obratu. Pokiaľ by sa zjednotili technické štandardy, firmy by mohli získať ďalších 1,5 – 2 % svojho obratu, ktorý dnes mŕňajú na rozdielne technické štandardy. Má to však jednu podmienku. Musí to byť firma, ktorá operuje vo väčšine európskych krajín, no tam operujú len kľúčové transnacionálne firmy (za samotné Francúzsko je to zhruba 1 800 kľúčových transnacionálnych firiem), ktoré operujú vo väčšine krajín EÚ. To teda znamená, že takýto princíp harmonizovania daní neprinesie efekty pre malé a stredné firmy francúzskeho, talianskeho, nemeckého alebo slovenského pôvodu, ale posilní pozíciu len veľkých transnacionálnych korporácií, ktoré už dnes zohrávajú dominantnú úlohu v rámci národných ekonomík i v rámci celej EÚ. V tomto je základná vnútorná rozpornosť.

Z tohto hľadiska sa Pakt euro plus na podporu konkurencieschopnosti pravdepodobne stane podobnou snahou, ako bola Lisabonská stratégia z roku 2000. Nechceme predbiehať skutočnosť, ale musíme konštatovať, že základným problémom súčasnosti sa stáva otázka domácej spotreby a zahraničného exportu. Domácu spotrebu nie je možné stimulovať v čase rozpočtových škrtov, znižovania miezd v štátnej sfére, trvalej nezamestnanosti a pod. V takomto prípade je domáca spotreba zásadným spôsobom limitovaná. Možno ju riešiť jediným spôsobom, a to zvýšením rozsahu prerozdeľovania. Samozrejme, predstavitelia pravicových kruhov budú okamžite hovoriť o návrate k štátnemu riadeniu, my však hovoríme o prerozdeľovaní bohatstva v rámci populácie na území daného štátu. Z tohto hľadiska dokonca aj americký prezident Obama pochopil nutnosť niektorých opatrení, ako je miliónárska daň či prípadne zrušenie úľav a výnimiek, ktoré sa týkali vysokoprijmových skupín.

Kľúčový rozpor súčasnosti, a kríza ho odhalila v plnej nahote, t. j. reálna miera udržateľnosti výdavkov a príjmov rozpočtu v čase globalizácie, a zároveň zníženie závislosti od exportu, sa nedá realizovať ako jeden jediný spoločný cieľ. Spravidla významné opatrenia na podporu úspešnosti pri exporte realizované na úrovni národných vlád (vo veľkom rozsahu sa realizujú aj na úrovni vlády USA) znamenali aj externú finančnú záťaž. Pritom, paradoxne, pri exporte boli úspešné tie transnacionálne korporácie, ktoré by pri exporte boli úspešné aj tak. Prevažná väčšina malých firiem sa len zviezla s úspešnosťou veľkých transnacionálnych firiem. Rozsiahle stimuly, ktoré dostali pri ochrane a podpore exportu, znamenali nadmernú záťaž národných rozpočtov.

V EÚ je otázka rozpočtovej udržateľnosti tiež orientovaná predovšetkým na zníženie výdavkov štátu, a takisto v kľúčových oblastiach: *zdravotníctvo, penzijný systém, zamestnanosť v štátnom i vo verejnom sektore, vývoj plátov v štátnom a verejnom sektore*. Je to zaujímavá tendencia, má však vnútorné rozpornosti, ktoré môžu vyústiť do úplne opačných procesov:

1. Rozsiahlejšie redukovanie zamestnanosti vo verejnom sektore (ako sa navrhuje napr. vo Veľkej Británii, kde má prísť k zníženiu zamestnanosti o pol milióna pracovníkov) sa prejaví nárastom nezamestnanosti. Väčšina pracovníkov v štátnej sfére s veľkými problémami nájde uplatnenie v iných oblastiach a kľúčová otázka znie: v ktorých iných oblastiach? To znamená, tento krok pravdepodobne povedie k zvýšeniu nezamestnanosti.
2. Veľká časť firiem, ktoré zistili, že môžu produkovať pri nižších nákladoch v krízovom režime, dnes zostáva veľmi opatrná, pokiaľ ide o zvyšovanie zamestnanosti a prevažnú väčšinu pracovníkov (ak sú prijímaní ako noví) zamestnáva na dobu určitú, s možnosťou ich flexibilného uvoľnenia, keď sa hospodárska situácia začne vyvíjať negatívne. To ale znamená, že aj mzdová úroveň je priamo úmerná výške takýchto spôsobov konania.
3. Veľká časť náboru pracovníkov sa dnes realizuje cez pracovné agentúry. Je zrejmé, že pokiaľ by si aj pracovníci uvoľnení v štátnom a verejnom sektore mali hľadať zamestnanie cez agentúrnu prácu, môžu nájsť výlučne zamestnania s nízkym mzdovým ocenením.

Literatúra

- [1] GLENN, J. C. – GORDON, T. J. – FLORESCU, E. 2008 2008 State of the Future. Washington, DC: The Millennium Project, World Federation of UN Associations. ISBN 978-0-9818941-0-2.
- [2] GLENN, J. C. – GORDON, T. J. (2007): The Millennium Project. Stav budoucnosti: vybrané kapitoly z let 1997-2007. (Editor českého vyd. P. Nováček.) Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1818-6.
- [3] Global Trends 2025 (2008): A Transformed World. Washington, DC: National Intelligence Council. ISBN 978-0-16-081834-9.
- [4] LAROSIÈRE, J. de (chairman) (2009): The High-Level Group on Financial Supervision in the EU. Report. Brussels: Secretariat of the Group.
- [5] Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (2008). Paris. <www.stiglitz-sen-fitoussi.fr>.
- [6] STANĚK, P. (2008): Súčasná kríza finančných trhov a jej implikácie na vývoj svetovej ekonomiky. In: WORKIE, T. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Turbulencie na finančných trhoch a dilemy hospodárskej politiky. Bratislava: EÚ SAV. ISBN 978-80-7144-166-3.
- [7] STANĚK, P. (2009): Charakter a mechanizmy hospodárskej krízy. In: WORKIE, T. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Globálna finančná a hospodárska kríza. Príčiny – náklady – východiská. Bratislava: EÚ SAV. ISBN 978-80-7144-175-5.
- [8] STANĚK, P. (2011): Príčiny a dôsledky finančnej a hospodárskej krízy. In: OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Spomalenie rastu a vysoká nezamestnanosť. Bratislava: EÚ SAV, s. 181 – 204. ISBN 978-80-7144-185-4.
- [9] WIEDEMER, D. – WIEDEMER, R. A. – SPITZER, C. (2009): Aftershock: Protect Yourself and Profit in the Next Global Financial Meltdown. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc. ISBN: 978-0-470-48156-1.

Záver

Takto jednostranne a sekvenčne chápaná snaha o dosiahnutie rozpočtovej udržateľnosti bude znamenať zo strednodobého hľadiska zásadné prehĺbenie vplyvov krízy z hľadiska času, ale, bohužiaľ, pravdepodobne povedie k vytvoreniu ďalšieho, nového rizikového fenoménu a tým fenoménom sa stane problém národnej aj globálnej spotreby. Ak teda vznikla predstava, že kríza vlastne vyústila do záverečnej etapy v podobe dlhovej krízy, dnes je zrejmé, že pravdepodobne ďalšou, následnou fázou vývoja bude kríza *globálnej a národnej spotreby*.